

meg. Helyét a szentesi és szegvári út közt kereshetjük, a Török Imre földén, hol sok régi faragott kőről beszélnek.

Bod-anya-egyháza falu.

A XIV. században Batida és Gorzsa földesurainak, a Becsei családnak, tulajdonukat képezte. Bod előneve arra mutat, hogy egy birtok-testet képezett Bod-hidával és Bod-gorsájával. A közös alapító nevéől Batida alatt szólottunk.

Különben csak az 1340-iki adománylevélben találkozunk vele, mely szerint a kalocsai káptalan Károly Róbert királyunk rendeletére a már említett Becsei Töttöst a falu-birtokába beigtatja.

Helyét a batidai templomtól 4—5 km.-nyire fekvő Nádas-halom mellett találjuk meg, a Keleti Adolf földén, mint a hol Varga tanár 1896-ban soros sírokat ásott fel. A csontvázak nagyobb régiségre mutattak, de melléklet velök nem volt. (l. Gorzsa alatt).

Csomorkány m. város.

Chomorkan	1447	Chymorkan	1530	Chomorkany	1556
Thómerkan	1455	Chomorkan	1536	Chyomorkan	1558
Chomorkan	1456	Chomorkan	1537	Cziomorkany	1559
Chomorkan	1463	Chomorkan	1539	Chyomorkany	1559
Chomorkan	1464	Chomorkan	1549	Ciomorkan	1560
Chomorkan	1470	Chyomorkánj	1552	Cheomeorken	1561
Chemerken	1475	Chomorkan	1553	Csomorkany	1563
Chomorkan	1478	Chyomorkany		Chyomorkány	1564
Chymorkan	1509		1553—61	Chomorkan	1642
Chymorkan	1523	Chyomorkan	1555	Czomorkany	1647

Csomorkány 1655	Csomorkány 1668	Csomorkány 1685
Czomorkány 1663	Csomorkány 1671	Csomorgan 1701
Csomorkány 1665	Csomorkány 1672	Csomorkány 1723
Csomorkány 1667-8	Csomorkány 1682	

Neve a Csomor ős magyar névtől ered, melyet szintűgy használtak és használnak köznévnek,¹ mint családnévnek. Utóbbi minőségét tekintve, róla majd változatlan, majd módosított alakjában, haza szerte eleitől fogva nagyobb-számú helységet neveztek el.² Tudva-levőképen a régiek a mi mostani *cs* betűnket nem írták, hanem annak hangja jelölése végett majd *t*, *th*, majd, még inkább *ch* jegyeket használtak, a mint ezt már Barcz alatt példákkal világosítottuk. Innét van az ingadozás helységünk neve leírásában is. Ezért írták a mai Tömörkényt Chemerken-nek,³

¹ Csomor vagy Csömorika, egy baranyai szőlőfaj, mely buja növéséről s tömör, vállas fűrtjeiről ismeretes. (Útmutatás a szőlőművelésre, kiadja a m. kir. földmív. ministerium 1899. 30). Jelenti továbbá a ranunculus sceleratus nevű vízi növényt. (Czuczor - Fogarassy M. nyelv-szótára. 141).

² *Chumur* majd mint személy-, majd mint helység-név előfordul: — 1217-ből a Váradi Regestrumban 103. §., 1488-ból Csánkinál, M. tört. Fr. I. 65. *Chomor* 1015. és 1222-ből Fejérnél, Cod. dipl. I. 289 a pécsváradi benzések adománylevele. Ugyan ennek 1228-diki átiratában *Tumur* (Jerney, Magy nyelvkincesek 28). *Chemerk* 1135-ből (u. o.). Mint képzővel ellátott helység-nevek ismeretesek: *Tumurken* 1229-ből, *Temerken* 1246, 1256, 1360 és 1384-ből, *Themerken* 1438-ből (Somogy m.), *Temerka* 1247-ből, *Temerkel*, *Temerchek* (Békés m.) 1510-ből (Anspachi levelek), *Temerki*, *Themerk* (Tolna m.) 1364-ből (gr. Teleki, Huny. kora VI. I. 132). *Chomorka* 1376-ből (Somogy m.), *Chemerken* (Tolna m.) 1507. (Rupp. M. orsz. helyr. tört. I. 376.), *Chomortan* és *Themertayn* (Valkó m.) 1474-ből. *Csomortán* van kettő is a székely földön stb.

³ Orsz. lt. dl 17282. (Az 1471-iki évről).

Csomorkánt viszont Tomorkannak is. A csomor szó származása és jelentése nem bizonyos, valószínűen a csomó-val foglalható össze, a mint-hogy volt Csom (Chom) személy és család is,¹ melytől a Csomor-szó eredhetett, mivelhogy az *-or* személynév képző eléggé ismeretes.² S éppen ezért, mert ős magyar nevek állnak rendelkezésünkre, nem szükség sem a csomorika nevű vízi növény szláv eredetére visszamenünk,³ sem a török nyelvhez folyamodnunk, melyen a falu neve azt jelenthetné, hogy sáros mocsár,⁴ — habár egyébként a hely fekvése ez utóbbi értelmezést ajánlaná is.

Nem ily egyszerű és könnyű dolog annak eldöntése, hogy a név -kán vég-szótagáról mit tartsunk? Ha az ide való ős magyar névnek elnémetesedését föltehetnők, mondhatnók azt az ó-német *-ken* változatának, mely az angolban és újnémetben is kicsinyítő képző. Minthogy itt kunok is laktak, tekinthetnők azt kun eredetű képzőnek. Meg is van az e nyelvben, csakhogy részelői jelentéssel,⁵ úgy hogy az itt, egy személyi és földrajzi elnevezésnél, alkalmazást nem találhat. Helyesebb tehát azt állítani, hogy itt a Csomor személynévnek magyarosan kicsinyített alakjával Csomorka-val van dolgunk, a minő kicsinyítésre a határunk történetéből ismert Szeri

¹ Fejérenél 1271-ből. Nagy Iv. II. 174.

² Példák rá: Apor, Csupor, Kador, Szomor. Zongor stb.

³ A helyi hagyomány és Réső Ensel Sándor. (Helynevek magyarázója. III. 53.)

⁴ Borovszky, II. 116. Külömben is Szilády Áron, tudós orientalistánk, szerint ilyen összetétel, hogy Csomorkán, a törökben nem fordul elő. Csámurt. i. azt teszi, hogy sár, de már khane vagy han (= ház) persa szó.

⁵ Gr. Kuun, Cod. Cum. előszó CXIII.

Pósafi Gábor^{ko}¹ a városunkban is ma is létező Balika (= Bálintka), Bandirko (= Bandika), Ivánka stb. családok nevei is szolgáltatnak példákat, de ma is csaknem minden nevünk tudvalevőképen nyújt analógiát.² Ily módon a Csomorka-nak már csak *-n* vagy *-an* képzőre volt szüksége, hogy földrajzi nevünk előálljon. E képző ismeretes is, még pedig oly sok nyelvben, hogy itt a nyelvek közt való választás okoz még nagyobb nehézséget. Mert feltaláljuk azt nemcsak régi magyar közneveinkben,³ hanem Árpád kori községneveink közt is,⁴ de feltaláljuk egyszersmint a török, kun,⁵ mongol-tatár⁶ és az oláh⁷ nyelvekben is. De mégis

¹ Orsz. lt. dl. 17282.

² Andor — Andorka, Apor — Aporka, Etel — Etelka, Ilona — Ilonka, stb.

³ Jövevény (= jövő), növevény (= növő), ingovány (= ingó), irtovány (= irtó), látomány (látó, e két utóbbi szónál szenvedő értelemben) stb.

⁴ Régi magyar helynevek személynevekből képezve Ahony: — Aba, Darány — Dara, Berény — Bere, Bekény — Beke, Herény — Here, Ladány — Lad, Csakány — Csák, Csörszan — Csörsz, Borsan — Bors, Szelevény — Szele stb.

⁵ Kun-töröknevek: Koyan (elhelyezett), Kurgan (halom), Kurban (szentség), Gillan (kigyó), Kalgan (hátra-maradt), Jalgan (hamis), Taman (rossz), Zoltán (király) stb., stb., (gr. Kuun, Codex Cuman).

⁶ Mongol-tatár tulajdonnevek: Alsan (előkelő), Chakan, Burban, Durban, Ebisan, Kadán, Rjuran (gyűrű), Kalán (elköltözött), Gurgan (sógor), Ivan, Turan, Tarján, Kasan, stb., stb. (Hammer-Purgstall, Gesch der Gold. Horde).

⁷ Régi oláh helynevek: Drusan, Brostyan, Galan, Gilgan. Kocsan, Lugosan, Marjan, Supan, Sladan, stb., stb. (Pesty, Krassóm. tört.). Jelenkori oláh faluk: Bézsan, Kalan, Urikan, Zajkan, Zsószány, — valamennyi Hunyad m.-ben.

leggyakoribb e képző a szlávoknál,¹ úgy hogy külföldön és hazánkban nagy bőségben vannak az ezzel formált köz- és tulajdonnevek.

S tekintve már most, hogy ily tulajdonneveket ország szerte mind régen, mind napjainkban legnagyobb számmal a tótok és rácok lakta vidékeken találunk, hogy e népek a magok képzőit magyar nevekhez is alkalmazták,² hogy határunkban a középkorban tényleg tótok laktak, s a csomorkányi templom tövében levő sírletek közt előforduló hajgyűrűk is rájuk utalnak, s hogy végezetre a magyar *-any*, *-eny* képző részelői jelentésénél fogva személynevek mellé nem tehető: kénytelenek vagyunk úgy ítélni, hogy Csomorkány végső képzőjében is

¹ Itt ez nyelvtani rendes alakzatokon alapuló képző. T. i. bolgárban és szerbben — *an*, oroszban és szlávban — *ana*, első és másodrendű képző, anyit jelent, mint valamivel bíró. Azonban képez him nemű főneveket is így: *-anja*. (Miklosich Vergleich. Gramm. der. slav. Sprache. Bécs, 1875. II. 124—127.) Olykor az *-an* — melléknévi képző, (péld. szret, szrcsan — szerencse, szerencsés), olykor többes rag a családnevekben (*-ane*, egyesben, *-anin*), melylyel a lakást jelölik. Péld. Trste ničane = nádlakók, Jerczène = tói lakók, Mokrane, Dubuljane, stb., stb. (Sok példa Jireček-nél, Gesch. d. Bulgaren 108 l). Az *-an*, *-en* képzővel a magyarországi szlávok is számos család- és helynevet alkottak, mert valamint a régi szlávoknál, (Jireček i. m. 107.) úgy náluk is ország szerte szokásban volt a falukat azok birtokosairól vagy lakóiról nevezni el. — A pápai tizedjegyzéknek az egri egyházmegyére tartozó részében *-an* *-en* végű helynév van vagy 25 (v. ö. Balassi, Egri egyh.-m. alakulása, B.-Pest, 1852.), Wertner művében vagy 160. (mintegy 3300 helységnév közt). Általában helyneveinknél régen sokkal gyakoribb volt az, mint most: a mi egyik bizonyítéka a magyarosodás előhaladásának — a szlávtság hátrányára.

² Így lett Zegeđen — Szegedből, Aranyan — Aranyból, Szederkény — Szederből: a magyaros képzés Szegedi, Aranyos, Szederjes vagy Szedres. volt.

szláv elem lappang, s hogy e szót ily módon félig magyarnak, félig szlávnak, vagyis fele-másnak kell tekintenünk, a minő keveredésre egyébiránt minden nyelv számtalan példát szolgáltat.

Maga a hely, mint e munka első részében említők, már az ó korból és a régibb közép korból emberi telepek nyomait őrzi, István király alatt pedig az Ahtum-féle többi jószágokkal együtt a Csanád nemzetség birtokába ment át. Legalább ezt gyaníthatjuk onnét, hogy 1247—1262-ben e vidéken e nemzetségnek voltak nagy birtokai, melyeknek egy része, mint ezt az általános részben láttuk, a tatárjárás utáni új telepítés és intézkedés alkalmával nevét is e család tagjaitól nyerte. Ezek közt találunk t. i. két Csomort, kik közül az idősebb a XIII. sz. elején élt, kit tehát a hely megalapítója gyanánt tekinthetünk, mert a II-dik Csomor idejében (1256) a falut a nemzetség tagjai közt már megosztva találjuk.¹

Idővel, t. i. 1437-ben, a falu, mint a hódvásárhelyi uradalom egy része, a Szekcsei Herczeg és Hédervári családok közli egyezés tárgyat képezte, mikor is az több szomszédos helységgel, u. m. Abrány, Tarján. Szt.-Mihály-utczája, Sámson, Donát-tornya, Kutas stb. Szekcsei Rafáel bosnyák püspöknek s testvéreinek, Filepnek és Pálnak jutott.² Nehány évvel később a Her- | 1446 czegek már a birtok fele részével is megelégedtek, s erre nézve az új egyezés létre is jött.³ Hunyadi János országkormányzó azt tévedésből

¹ Wenzel, Árp. uj. okm. VII. 220—2., és 242—5., 429. 475.

² Fejér, X., VII. 893.

³ Orsz. lt. Dl. 1816.

meg is erősítette, mely után azonban csakhamar kiderült, hogy az uradalomhoz voltaképen sem egyik, sem másik peres félnek nincs joga, mivelhogy azt Zsigmond király már előbb Hunyadinak ajándékozta, kinek az attól fogva tényleg birtokában is volt.¹ Hunyadi László tehát édes atyja tévedését észrevevén, a maga és testvére, Mátyás, nevében óvást tett az ellen, hogy 1447 ápril 2. atyja ez uradalmat Hédervárinak vagy a Szekcsei Herczegeknek átengedje.² Így történt, hogy Hunyadi János, kinek az országos gondoktól saját, különben is rengeteg uradalmi ügyeinek nyilvántartására elég ideje nem lehetett, figyelmeztetve lévén elkövetett hibájára, azonnal maga tette rá kezét a hód-vásárhelyi és csomorkányi birtokra, úgy hogy 1450 jún. 9-én az ország rendei már azt bizonyítják, hogy a csanádi káptalan abba őt a főrendek ez évi márcz. 3-iki határozata alapján újra beigtatta.³ V. László azonban pár év múlva maga vette át az ország kormányát, s ekkor Hunyadit, hihetően ellenségei ármánykodásai következtében, ez uradalmától ismét megfosztja s azt Harapkői Botos András leányainak, t. i. Annának, Szekcsei Herczeg Pálnénak és Margitnak, Bazini Gróf Györgynének s ezek férjeinek adományozza, erről kiállított leve- | 1455 ápr. 24. lében azt állítván, hogy az uradalom, melyhez ekkor Kutast és Szent-Mihály-utcáját már nem számították, András urnak s ő utána fiának,

¹ V. László kir. 1456-ki adománylevele a müncheni kir. l.-tárból. Másolata a Békés v.-m. múz. l.-tárában. (Haan. L. szives közlése).

² Orszg. lt. münch. lt. Ung. doc. 25. (Borovszky úr szives közlése.)

³ A főrendek bizonyítványa 1450-ből gr. Telekynél. Huny. kor. X. 259—262. (Szintén a müncheni lt.-ből).

Botos Györgynek, lettek volna tulajdonai, kik is annak életök végeig mindketten békés élvezetében lettek volna,¹ a mi azonban a fentebb ismertetett tényállással nem fér össze, bár tudvalevőképpen András úr egyiké volt az ország leghatalmasabb és legerőszakosabb fő urainak. Ő volt az nevezetesen, a ki I. Ulászló király jelöltsége ellenében Erzsébet, az özvegy királyné, mellett társaival együtt síkra szállott, azonban Hunyadi János vajda és Ujlaki Miklós macsói bán által Szék, vagy a Czikádori monostor, mellett megveretett, mely alkalommal „a kegyetlen ember maga is kegyetlen halál nemével mult ki.”² A fiatal László király azonban csakhamar megbánta a Hunyadiin elkövetett méltatlanságot s a hód-vásárhelyi uradalmat Csomorkánynyal s több ahhoz ez úttal ujjonan csatolt birtokkal együtt a nagy hősnök 1456-ban visszaajándékozta.³

Ettől fogva a hely néhány évig a Hunyadi család háborítatlan birtokában maradt. Mátyás ugyan a királyságot átvevén, több e tájon eső faluval együtt Csomorkányon is túl akart adni: de özvegy édes anyja, Szilágyi Erzsébet, ez ellen az aradi káptalan előtt törvényes | 1463 aug 9-én óvást tétetett s Albert csanádi püspököt és Lábtlani Jánost, kik a falukat meg akarták szerezni, eltiltotta azok birtokba vételétől.⁴ A király azonban ott, a hol az országos érdekek kívánták, ép' oly keveset törődött a maga vagyonával, mint édes anyja tilalmával, s így történt, hogy Rác-országból beköltözött jó vitézeinek, Jaksics Ist-

¹ Orsz. lt. Dl. 14942.

² Thuróczi, Chron. Hung. Schwandtnernél, 307.

³ Az adománylevél i. h..

⁴ Orsz. lt. Dl. 15862.

vánnak és Demeternek, mindjárt a következő évben egy nagy uradalmat t. i. a nagy- | 1464 lakit alakítván és adományozván, ehhez közelségénél fogva Csomorkányt is odakapcsolta.¹

A Jaksicsok s az országba velök együtt beköltözött rácok pedig szilaj és rakonczatlan emberek voltak, a mely erkölcsből volt elég Magyarorszában is. Ily embereket könnyű volt kitörésre és zene-bonára bírni, főleg mikor a földesúri bízattatás és utasítás is közbejátszott Ilyen eset adta elő magát az 1469. decz. elején Csomorkányon. Jaksics István, Demeter és Vuk t. i. itteni jobbágyaikat, szám szerint 53 embert, kirendelvén, ezek a szomszédos Szénás faluba röntottak s az ottani földesúr, Maróthi Mátyás macsói bán, gazdatisztjének, Bicssei Gergelynek és még két jobbágyának buzáját, a mi megért összesen 100 arany forintot, erőszakosan elfoglalták, szekerekre rakták és elvitték. Maróthi az erőszakos kártételt bepanaszolta a királynak, ez pedig Békés vármegye hatóságát bizta meg a vizsgálattal. E kihágásban a falu következő lakosai vettek részt:

Lajos János	Hám Mátyás
Garai András, kettő	» Mihály
Sólyom Gellért	Ambrus
5 Szántó Péter	Fekete Imre
Bikó Benedek	20 Szalmás László
Nagy Márton, kettő	Szabó Jakab
Szekérgyártó János	» Csarcsán Demeter
10 János	Gyapjas Egyed
Barnabás	Pilvaros Gergely
Kevi Tamás	25 Tóth Mátyás
Gyapjas Gergely	Álmos Márton
Kis Mátyás	Fodor János
15 Hám Péter	» Mátyás

¹ Borovszky i. m. II. 117.

	Fodor Antal	Cserépes Balázs
30	Benedikti Albert	» Ferencz
	Bagarosi Antal	Kis Márton
	Csikai Antal	45 Szász Albert
	Fekete János	Nyuszer Gál
	Nagy Mátyás	» Péter
35	Farkas Péter	Tóth István
	Petes Albert	Csikai Máté
	» Péter	50 Zuz Adorján
	» Orbán	Csák János
	Terek Ambrus	Szabó Balázs
40	Kis Mihály	53 Tóth Mihály ¹
	Ercs István	

Időközben Csomorkányon a csanádi püspök is birtokot szerzett, kinék a környékben különben is terjedelmes jószágai voltak. De a békés természet a püspök jobbágyainak sem tartozott erényei közé, mert a csomorkányiak összefogva a püspök szent-lőrinczi és hegyesi jobbágyaival, Szilágyi Erzsébet komlói, szente-tornyai, királysági, donát-tornyai és csaba-csüdi jobbágyait háborgatták. E viszálykodás kiegyenlítése végett a nagy-asszony a maga gazdatisztjeit Vásár- | 1478 helyre rendelte összegyülekezni.² Ennek azonban nem sok eredménye lehetett, mert a jobbágyok uraiktól tanulták a garázdaságokat. Ők voltak azok, közéjük értve a csanádi püspököt is, kik Szilágyinéra nézve a legnagyobb galibát csinálták, úgy hogy a szegény özvegy alig győzött a tulkapasok ellen óvakodni. Tíz levele van ma is a nagy-asszonynak, melyet felhatalmazás, utasítás és körlevél alakjában az országban szanaszét lakó gazda-tisztjeihez, a mint ő nevezi (comes), ispánjaihoz, a maga jogai megóvása végett intézett, s ezek közt van az a megbízása, | 1457—1481

¹ Orsz. lt. Dl. 16985.

² Orsz. lt. Dl. 15836.

hogy itteni ispánjai a csanádi püspököt Csomorkány, Hegyes és Szent-Lőrincz megvásárlásában és beigtatásában akadályozzák meg.¹

Az ezután következő évtizedekből semmi sem maradt ránk a faluról, csak azt tudjuk, hogy az folyton a Jaksicsok birtokában volt, kiknek fiatalabb sarjai ez idő alatt teljesen megmagyarosodtak s a szomszéd földes-urak nemzetségével családi összeköttetésbe léptek. Csupán il. Lajos király idejéből hallunk ujabbán | 1523 a faluról ismét egy ahhoz hasonló történetet, a minőt fentebb elbeszéltünk, csak hogy most a csomorkányiaknak jutott a szenvedőleges szerep. Ezuttal, ugyanis, Jaksics Márk panaszkodik a király előtt, hogy a csanádi kanonokok 20 m.-kopáncsi jobbágyot felfegyvereztek, kik rátörtek az ő Csomorkány falujára, s itt Márk úr jobbágján, Barrabás Miklós zselléren, kegyetlen erőszakoskodást követtek el, a mennyiben őt minden hibája nélkül „keményen megpálcázták, aztán pedig a helységből kihuzván, félholtan a csomorkányi mezőn hagyták“. A király ennek következtében az aradi káptalant megbízta a vizsgálattal, a mi megejtetvén, az aradi tisztelendő urak jelentették, hogy a panaszt egészen alaposnak találták, miért is csanádi kartársaikat s ezeknek a kihágásban részt vett jobbágyait a királyi személyes jelenlétű törvényszékre megidézték.²

A falu helyét a Bartha Sándor tanya földén, a vásárhelyi sámsoni út kanyarulatánál fenálló puszta templom kétségtelenül mutatja. Egy domb

¹ U. o. Dl 18568 (a többi levél u. o. 15836, 15846, 15847, 15887, 16848, 17943, 18004, 18387 és 18517.)

² Orsz. lt., Dl. 29650.

CSOMORKANYI PUSZTA

Hegedüs István
földje

Tobias István
földje

Barta Sándor
földje

Kokovay Ferencz
földje

A templom romja.

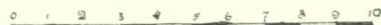
Varga István
földje.

Tóth Péter
földje

Hajnal P.
földje.

Török Lajos
földje

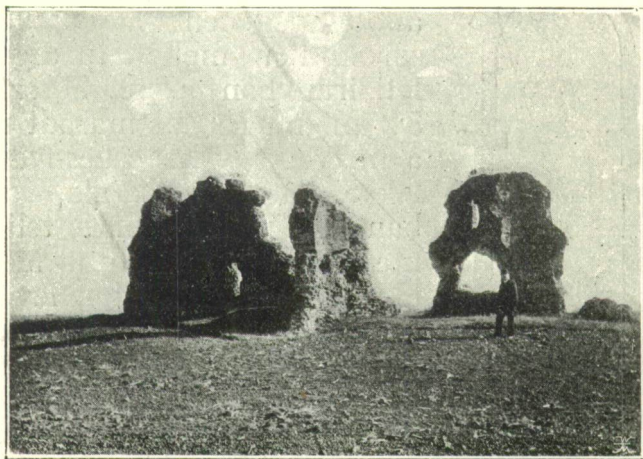
ACSOMORKANYI TEMPLOM
környéke 1892-ben

Mérték 1:5760

Vásárhely - Csomorkányi út.

tetején emelkedik ez,¹ melyet fél oldalról szélesen elterülő és messzire elnyúló vízmedrek,² fél oldalról pedig alacsony földhátak és magaslatok élénkítet tek, mely utóbbiakon a község házai épültek volt, mivel azoknak a templom közelében a domb csekély terjedelme miatt helyök nem lehetett. Ép' így építették, víz közepén kiálló magaslatra, az ur-népiek is templomukat. Maga a rom legérdekesebb em-

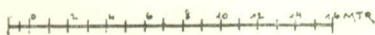
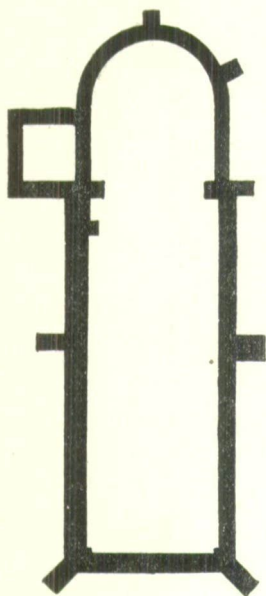
22. sz. A csomorkányi puszta templom 1899.

léke egész határunknak az Arpádok korából. Kértemre dr. Tergina Gyula tanfelügyelő úr 1892. nyarán megásatta annak környékét és szentélyét,

¹ Rajza és leírása Matók Bélától megjelent a Szilágyi Virgil szerkesztette B.-pesti Visszhang 1856-iki évfolyamában 27. sz. De emlékezik róla Czoernig is, Mittheilungen der k. k. Central-Comission der Baudenkmale, Wien, 1857. II. 219.

² Ezek régebben a Fejér-tóval, Száraz-érrel és a tanya-széli lapossal állottak összeköttetésben, mert a XVII. sz.-ban Csanádi István földesúr még itteni «folyó és halászó vizei használatától» tilalmazza a vásárhelyieket.

Szappanos Péter főgymn. akkori rajztanár ugyan ez időben pontos rajzot vett fel alapjáról, Varga Antal tanár és régiségtár-őr pedig 1895-ben az említett magaslatokon több helyen tett ásatások által felkereste a falu nyomait. Magából a templomból északon, a két külső pillér között 10·6 m. hosszú, és 5 m. magas fal, az északnyugoti sarok-pillér

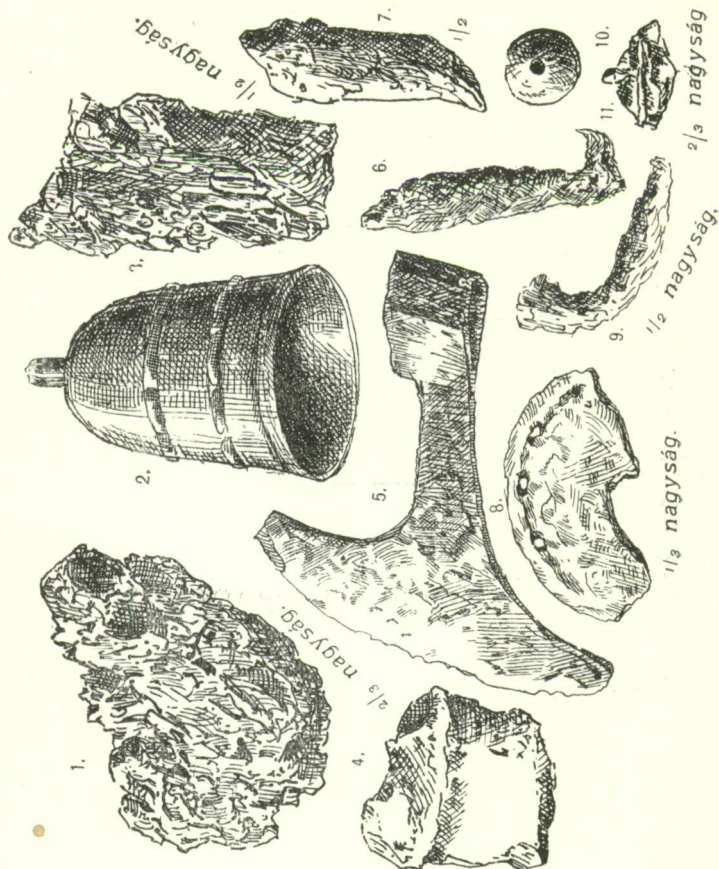

23. sz. A csomorkányi templom alaprajza.

mellett déli irányban 3 m. hosszú és 4·8 m. magas fal állott még fen, a délnyugati sarokpillér mellett pedig keleti irányban 4·2 m. hosszú és 5·2 m. magas fal maradt meg, a melyen egy kis csúcs-íves ablakrés látható. Az alap azonban még mindenütt teljesen meglévőnek találtatott. Megásták az éjszaki oldalon levő sekrestyét, a szentélyt, a fő bejáratot, s kívül az északi fal mentében északdéli irányban egy széles árkot húztak. E közben nagy mennyiségű emberi csont halmazra, régi agyag cserepekre, kisebb-nagyobb vas darabokra, s nehány bronz hajgűrűre találtak, de bolygatlan sírt sehol sem fedeztek fel. Különösen sok volt az oszariumban a csont, felnőttké és gyermekeké ren-

detlenül halomra hányva s földdel összekeveredve. Itt egy kis ezüst karikát is leltek. Az égés nyomai több helyt, de különösen a szentélyben, kétségtelenül mutatkoztak: a mi arra vall, hogy az építmény tűz által pusztult el. A munka

végeztével az árkok és gödrök földdel ismét betömettek, keményen lefurkóztattak és a rom környéke előbbi állapotába helyzetetett vissza.

24. sz. Csomorkányi leletek a középkorból.

A templom jól égetett téglából épült. A falba csak egy helyen van berakva egy szabálytalan alakú s külső oldalán faragott terméskő, ilyen azonban a romok közt több darab is találtott. Az egésznek alkata a legegyszerűbb for-

májú, egy szentélyű, félkör alakú apsisal biró, késő románkori stílusú templom, s mint ilyen a XIII. sz. elejétől a XIV. sz. közepéig épülhetett. A templom vidékéről az egykorú falu bel- és külterületéről tűzhelyek és katlanok nagyobb számban tűntek elő, gyűjteményünkbe pedig agyag edények ép és tört állapotban, apró ezüst pénzek, egy harang-öntvényből készült csengetyű (Tót Péter földéről), széles vas patkó és réz gomb, zöld üveg gyöngy, vas kard (Hajnal Pál tanyáján) kerültek. A hajgyűrűk, melyek az érmek által igazolt XII. századbéli szőlősi hajgyűrűkkel, a veres-halmiakkal, nemkülönben a szomszédos orosháziakkal¹ egyeznek, nemcsak a mellett tanúskodnak, hogy itt régen szlávok laktak, hanem egyszersmind a falu nevének szlávós képzőjét is beigazolják.

Csorvás-egyháza falu.

Csupán egy oklevél szól róla, mely 1466 jan. 19-éről keletkezett. E napon, ugyanis, Mátyás király levelet írt a csanádi káptalanhoz, meghagyván ennek, hogy Teleki Varjasi Jánost és Bizerei Jánost igtassa be a Csanád megyei Csorvás-egyháza puszta birtokába, mely Sóstó-egyházával, Gellért-egyházával és Apácza-kutával együtt a Csanád megyei Monyorós-Fecskés tartozékát képezi, s melyek azelőtt édes anyja, Szilágyi Erzsébet, hagyományából a király tulajdonában voltak. — A levélből azt látjuk, hogy az egykori falu határa ekkor már pusztaságban állott, s a tulaj-

¹ Ezekről, melyek I. László és II. István korából valók, l. Arch. ért. 1890, X. 419.